

УДК 346.6

О. В. Тахтай

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Забезпечення безпеки на ринку небанківських фінансових послуг виступає одним з пріоритетних напрямів національної безпеки у фінансовій сфері. Фінансові інститути піддаються низці ризиків, які притаманні економіці: інвестиційному, валютному, кредитному, процентному, інфляційному, податковому та ін. Політика управління фінансовими ризиками повинна скласти основу стратегії розвитку фінансового сектору і включати розробку системи заходів щодо виявлення і попередження високих ризиків та негативних наслідків, зумовлених ними [1, с. 98].

Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15 серпня 2012 р. національна безпека у фінансовій сфері включає питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору. Характерними ознаками національної безпеки у фінансовій сфері є збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави. Проблемою, яка потребує розв'язання, є недостатньо ефективне застосування механізмів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і чинників, що призводять до створення зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці у фінансовій сфері [2].

Забезпечення фінансової безпеки небанківської фінансово-кредитної установи являє собою сукупність заходів, спрямованих на захист процесу формування фінансових ресурсів, запобігання збитків та ефективне використання коштів у їх фінансовій діяльності. Безпосередньо заходи із забезпечення фінансової безпеки виконуються у чотири етапи.

1) Визначення загроз фінансовій безпеці, їх небезпечності та механізмів негативного впливу на фінансовий стан фінансово-кредитної установи.

2) Визначення уразливих (слабких) місць і напрямів у фінансовій безпеці, розроблення та застосування заходів захисту та протидії негативно-му впливу загроз.

3) Визначення сильних сторін і переваг фінансової безпеки, проведення заходів щодо мінімізації ризиків використання коштів.

4) Формування (використання) сприятливих умов для здійснення фінансово-господарської діяльності, реалізація заходів захисту їх фінансових операцій.

Враховуючи, що внутрішні загрози мають досить значну питому вагу в усій сукупності загроз діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, а також чисельні приклади проведення останніми операцій, які є для них неефективними, ба навіть збитковими, особливе місце у фінансовій безпеці має займати протидія неконтрольованому витоку з небанківських фінансово-кредитних установ коштів. Здійснення заходів із протидії неконтрольованому витоку коштів є функцією майже всіх підрозділів небанківської фінансово-кредитної установи при постійному контролі їх служб безпеки та керівництва. Тут мають проводитись досить різноманітні заходи, серед яких:

- облік всіх видів коштів, фінансових документів та фінансових інструментів, що використовуються у небанківських фінансово-кредитних установах;
- планування використання фінансових ресурсів;
- колективне прийняття рішень про здійснення великих платежів та об'ємних операцій;
- визначення повноважень посадових осіб щодо використання коштів;
- дотримання принципу «чотирьох очей» при оформленні фінансових документів;
- правове регулювання порядку фінансування проектів, операцій, діяльності небанківської фінансово-кредитної установи;
- визначення обсягів відповідальності посадових осіб за допущені порушення при використанні коштів;
- розслідування всіх випадків, пов'язаних із незаконним або нецільовим використанням коштів, їх розтратою, виявлення причин та умов за яких мали місце такі випадки та вжиття заходів на їх усунення;
- установлення спеціального порядку доступу до фінансових ресурсів;
- забезпечення надійного зберігання готівки, цінностей, бланків фінансових документів та інструментів.

Аналіз діяльності небанківських фінансово-кредитних установ показує, що основними причинами, які створюють негативний результат,

е: неадекватна реакція на зміни економічної ситуації в країні, особливо з точки зору підвищення ризику комерційної діяльності, а також на стан, ефективність діяльності партнерів, контрагентів, клієнтів і перспективність економічних проектів, що ними реалізуються; відсутність у технологіях фінансових операцій та методиках їх проведення системних заходів захисту, адекватного ситуації підходу до мінімізації ризиків, які можуть виникати в ході зазначених операцій; недосконалість правового регулювання фінансової діяльності; недосконалі дії органів управління та персоналу небанківської фінансово-кредитної установи щодо формування й особливо використання коштів; недобросовісна поведінка, а подекуди й кримінальний характер діяльності окремих суб'єктів ринку фінансових послуг [3, с. 102-103].

Все вищенаведене вказує на нагальну необхідність створювати певну систему заходів безпеки всіх без винятку операцій, які проводять у своїй діяльності небанківські фінансово-кредитні установи. Водночас досвід показує, що якоїсь єдиної системи заходів безпеки проведення операцій в Україні не існує. Всі вони, використовуючи чинну законодавчу і нормативну базу, виробляють свої заходи та з тією чи іншою ефективністю застосовують їх для захисту своєї діяльності.

Позитивними кроками держави у забезпеченні безпеки фінансових послуг небанківських установ стали затвердження у 2010 р. Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами, відповідно до якої цілями здійснення пруденційного нагляду є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегувальних заходів шляхом виявлення підвищених ризиків в діяльності фінансових установ, контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи, мінімізація випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ, прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду, ухвалення урядом Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні, оприлюднення проекту Правил здійснення депозитних операцій для кредитних спілок; розроблення Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 року. Зокрема, Стратегія передбачає впровадження нагляду за ризиками та посилення контролю за діяльністю фінансових установ; створення уніфікованих вимог до корпоративного управління; посилення боротьби з відмиванням грошей; концентрацію та інтеграцію наглядових функцій у єдиному регуляторному органі тощо.

Відзначимо, що важливою умовою підвищення рівня безпеки ринку фінансових послуг є реальне

втілення вимог Концепції пруденційного нагляду. З цією метою доцільно використати досвід такого нагляду за банками, особливо що стосується кредитних спілок (в частині проведення стрес-тестування, здійснення моніторингу на основі системи індикаторів раннього попередження фінансової нестабільності шляхом оцінки основних показників діяльності). Досвід Великобританії засвідчує посилення законодавчих вимог щодо пруденційних стандартів для кредитних спілок у сфері оцінки капіталу, ліквідності та резервування під неповернення кредитів. В Ірландії готується реформа регуляторної системи, яка передбачає створення при Центральному банку Комісії єдиного інтегрованого регуляторного органу фінансового ринку. Зокрема, дія стандартів банківського нагляду буде поширена і на кредитні спілки [4, с. 53].

Аналіз основних положень Концепції пруденційного нагляду також засвідчує, що їх реалізація дасть змогу підвищити капіталізацію вітчизняних страхових компаній (що відкриває перспективи появи нових страхових продуктів, страхування масштабних ризиків) та їх фінансову стійкість; підвищити якість активів фінансових інститутів; забезпечити збереження пенсійних активів; відновити та збільшити рівень суспільної довіри; збільшити частку активів небанківських фінансових інститутів у загальній структурі активів фінансового сектору України [1], що матиме загальний позитивний вплив на рівень безпеки ринку фінансових послуг.

З метою забезпечення фінансової стабільності та підвищення рівня безпеки ринку фінансових послуг, які надають небанківські фінансово-кредитні установи, необхідно здійснити ряд заходів із удосконалення діяльності окремих фінансових інститутів, зокрема:

1) страхових компаній:

– посилити контроль та удосконалити управління страховими резервами шляхом розширення переліку фінансових інструментів, в які можуть спрямовуватися кошти страховиків, стимулювання інвестування у розробку та впровадження високотехнологічного устаткування, ресурсо- та енергоощадні технології, інфраструктуру тощо. Адже, як показує практика, інвестиції в економіку за напрямками, визначеними урядом, у загальному обсязі страхових резервів не перевищують 0,3%;

– забезпечити гарантування страхових внесків (зокрема, страхування життя) у випадку банкрутства страхової компанії. Наприклад, у США гарантована сума в разі банкрутства страховика складає 250 тис. дол., що є вищою, ніж обсяги гарантування депозитів в банках; у Канаді захищені власники страховок життя та здоров'я [5, с. 566];

– стимулювати надання комбінованих послуг шляхом пропозиції комплексних страхових про-

дуктів, що підвищуватиме ефективність діяльності під час фінансової дестабілізації; стимулювати розвиток страхування інвестиційних, фінансових, ризиків відповідальності;

- забезпечити постійний моніторинг за активами страховиків, які часто на момент звітності поповнюють їх за рахунок кредитів банків; підвищити вимоги до статутного капіталу, що сприятиме зростанню капіталізації та розвитку страхування фінансових ризиків, які вимагають значного покриття, розвитку перестраховування, зменшенню «схемного» страхування;

- запровадження оцінки ліквідності та інших ризиків на основі ринкових оцінок;

- запровадити щомісячну звітність у формі, що забезпечує оперативний її розгляд та прийняття оперативних рішень Держфінпослуг стосовно страховиків, показники діяльності яких мають істотні зміни протягом звітного періоду;

- забезпечити прозорість як страховиків, так і Держфінпослуг за рахунок запровадження системи оприлюднення зведеної інформації по страховому ринку та у розрізі страховиків;

2) недержавних пенсійних фондів:

- забезпечити позиціонування недержавного пенсійного забезпечення на ринку фінансових послуг шляхом інформування населення щодо його переваг;

- запровадити податкові стимули (звільнення від оподаткування коштів, перерахованих на недержавні пенсійні рахунки, відстрочення сплати податків та ін.) для суб'єктів господарювання;

- забезпечити транспарентність діяльності шляхом розкриття інформації щодо напрямків інвестування акумульованих фінансових ресурсів, рівня ризикованості вкладів, можливої величини отриманого доходу та ін.;

- посилити контроль за дотриманням належного рівня власного капіталу адміністратора недержавного пенсійного фонду, вимог щодо диверсифікації та якості активів фондів;

- створити адекватну систему контролю інвестиційного, операційного та управлінського ризиків. Наприклад, у Німеччині орган нагляду за пенсійними фондами вимагає розроблення та затвердження стратегії управління ризиками [1];

3) кредитних спілок (КС):

- розширити можливості кредитної кооперації шляхом залучення до неї юридичних осіб;

- удосконалити систему управління кредитною спілкою шляхом підвищення ролі членів в управлінні, які мають депозитні вклади;

- перевести діяльність на безготівкові розрахунки з ціллю здійснення податкового контролю та зменшення проведення тіньових операцій;

- створити фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок, що водночас вимагає впровадження механізмів підтримки ліквідності шля-

хом рефінансування, створення стабілізаційного фонду, на уповноважених якого покладатимуться функції попередження банкрутства та захист в умовах фінансових труднощів.

- створити Державне підприємство «Єдиний розрахунковий центр» з метою санації КС шляхом викупу їхніх зобов'язань перед вкладниками; удосконалити фінансові нормативи діяльності, розробити тести раннього попередження кризи [6]. Наприклад, у США діє система підтримки ліквідності КС, надаються урядові гарантії з повернення вкладів та поширена практика поглинання сильнішими фінансовими інститутами менш стабільних [7, с. 23];

- посилити контроль за дотриманням критеріїв та нормативів платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності, дотриманням порядку формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;

- запровадити на державному й регіональному рівні систему оздоровлення кредитних спілок;

- сформувати установи сервісної інфраструктури, які повинні надавати послуги кредитним спілкам у сфері навчання, мінімізації фінансових ризиків, управління ліквідністю [8, с. 90];

- запровадити загальні правила оподаткування, як, наприклад, у Канаді, де кредитні спілки не мають пільг з податку на прибуток [9]. Натомість податкові преференції необхідно надавати тим спілкам, які дійсно розв'язують соціально-економічні проблеми на принципах взаємодопомоги й соціально-економічного захисту.

Крім того, обов'язковою умовою забезпечення ефективної реалізації політики у сфері фінансової безпеки для небанківських фінансово-кредитних установ є реалізація вимог Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. У зазначеному документі визначається, що, попри досить інтенсивне формування, небанківський фінансовий сектор на даний час не став головним та зручним механізмом забезпечення реального сектору економіки необхідними фінансовими ресурсами.

Для мінімізації ризиків, які можуть стати наслідком недостатньої стійкості, прозорості та конкурентоспроможності небанківського фінансового сектору, необхідно зміцнити інституційну та фінансову спроможність органів, що здійснюють державне регулювання ринку фінансових послуг.

Державна політика у сфері небанківського фінансового сектору повинна бути спрямована на:

- створення системи ідентифікації ризиків, проведення моніторингу та поточного аналізу ринку фінансових послуг з метою забезпечення створення можливостей для вжиття запобіжних заходів до забезпечення фінансової безпеки;

- посилення прозорості та відкритості у діяльності фінансових установ та органу, який здійс-

нює державне регулювання і нагляд за такими установами;

- підвищення платоспроможності та фінансової стійкості небанківських фінансових установ;
- забезпечення належного захисту споживачів небанківських фінансових послуг;
- запобігання використанню небанківських фінансових установ для непродуктивного виведення капіталу за кордон.

Література

1. Чаплигін К.М. Державне антикризове регулювання небанківських фінансових інститутів в Україні / К.М. Чаплигін // Сталий розвиток економіки : Всеукр. наук.-вироб. журн. – 2012. – № 5. – С. 54–58.
2. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р.
3. Зубок М.І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : [навч. посіб.] / М.І. Зубок, В.С. Рубцов, С.М. Яременко та ін. – К., 2012. – 226 с.
4. Слав'янська Н. Сучасні тенденції регулювання та нагляду сектору небанківських фінансових установ / Н. Слав'янська, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – С. 52–57.
5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [моногр.] / О.І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
6. Про затвердження плану заходів з метою підтримки подальшого розвитку системи кредитної кооперації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2010 р. № 76881.
7. Тихонова О.В. Фінансова безпека: проблема визначення / О.В. Тихонова // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 20–29.
8. Терещенко П. Напрямки розвитку кредитних спілок в Україні / П. Терещенко // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 87–94.
9. Сорока А. Правове забезпечення діяльності кредитних спілок в Україні / А. Сорока // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 11–12. – С. 67–72.

Анотація

Тактай О. В. Правові засади забезпечення безпеки на ринку небанківських фінансових послуг в Україні. – Стаття.

У статті надано характеристику правовим засадам забезпечення безпеки на ринку небанківських фінансових послуг в Україні. Автором визначено головні причини та умови, що заважають ефективному забезпеченню безпеки на ринку небанківських фінансових послуг в Україні, та запропоновано ряд заходів з удосконалення діяльності окремих фінансових інститутів.

Ключові слова: правове забезпечення, безпека, небанківські фінансові установи, запобігання, державні інститути.

Аннотація

Тактай А. В. Правовые основы обеспечения безопасности на рынке небанковских финансовых услуг в Украине. – Статья.

В статье охарактеризованы правовые основы обеспечения безопасности на рынке небанковских финансовых услуг в Украине. Автором определены основные причины и условия, мешающие эффективному обеспечению безопасности на рынке небанковских финансовых услуг в Украине, и предложен ряд мероприятий по совершенствованию деятельности отдельных финансовых институтов.

Ключевые слова: правовое обеспечение, безопасность, небанковские финансовые учреждения, предотвращение, государственные институты.

Summary

Takhtai O. V. Legal bases of security in the market of non-banking financial services in Ukraine. – Article.

In this article the legal principles to ensure safety on the market of non-bank financial services in Ukraine are characterized. The author has identified the main causes and conditions that will prevent effective security system on the market of non-bank financial services in Ukraine and measures to improve the operation of certain financial institutions are proposed.

Key words: legal, security, non-bank financial institutions, prevention, public institutions.